

DE KOSTERSTEEN

Nummer 121, augustus 2012

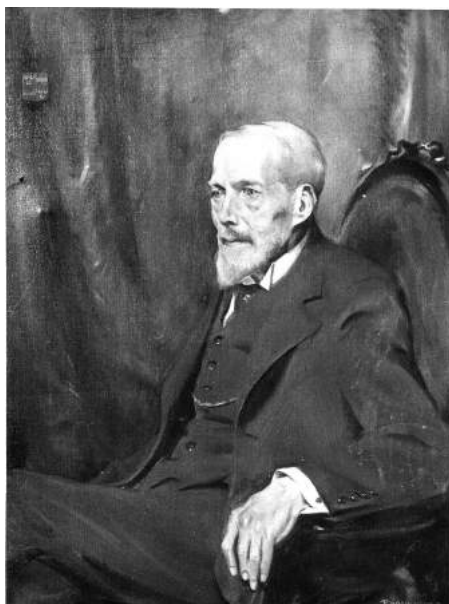
Open Monumentendag 2012

Redactie

Jaarlijks wordt de Open Monumentendag gehouden op de tweede zaterdag in september. In Bennekom zal op 8 september de aandacht gericht zijn op landgoed Hoekelum. Voor oudere Bennekommers is de naam Hoekelum verbonden met de laatste baronesse, Jacoba Cornelia van Wassenaer. De nog oudere Bennekommers herinneren zich ook haar vader, Karel Gerrit Willem baron van Wassenaer en diens echtgenote Machtella baronesse van Lynden. De baron kwam nog per koets bij zijn pachters voorrijden. De Van Wassenaers waren de laatste vertegenwoordigers van een landadellijke traditie in Bennekom.

*Machtella baronesse van Lynden
Wassenaer, 1880-1943. (schilderij
Piet van der Hem)*

*Karel Gerrit Willem baron van
Wassenaer, 1864-1946. (schilderij
Piet van der Hem)*

Vele eeuwen heeft de adel een belangrijke rol gespeeld in Bennekom. Nergena, Harsselo en Hoekelum waren hun residenties. In de eerste decennia van de 19e eeuw zijn Nergena en Harsselo verdwenen, de huizen werden afgebroken en het grondbezit in delen verkocht. Maar Hoekelum bleef. In de loop van de 19e eeuw werd het grondbezit van Hoekelum zelfs verder uitgebreid, vooral met grond ten behoeve van de bosbouw. Door een huwelijk met Jacqueline Cornélie baronesse Van Balveren, eigenaresse van Hoekelum, met Otto Wassenauer van Catwijck kwam in 1819 een tak van de familie Van Wassenauer op Hoekelum. Dit adellijk geslacht heeft een uitzonderlijk lange geschiedenis; een eerste vermelding dateert uit het jaar 1200.

De Van Wassenauers van Hoekelum bekleedden in Nederland belangrijke functies die tot aan het koninklijk huis reikten. Maar ook in het maatschappelijk leven van Bennekom speelden de adellijke bewoners van het kasteel een voorname rol. Zo was Walraven E.J. van Wassenauer, landgoedeigenaar van 1858 tot 1905, in die periode niet alleen buurtrichter in Bennekom, maar ook gemeenteraadslid en wethouder in Ede. Vanaf 1859 was hij gedurende vijftientig jaar president-kerkvoogd van de Hervormde Gemeente te Bennekom. De Doleantie in 1887, waarbij de Bennekomse Hervormde Gemeente in tweeën brak en de latere Gereformeerde Kerk ontstond, leidde in Bennekom tot grote turbulentie. Walraven E.J. van Wassenauer bleef toen de Hervormde Gemeente trouw, ook toen er processen gevoerd werden. Dit kostte hem tijdelijk zijn raadszetel. De Van Wassenauers droegen belangrijk bij aan de grote uitbreiding van de kerk in 1858. Daarbij hoorde ook een orgel, in 1878 in gebruik genomen en tegenwoordig rijksmonument. De naam van Walraven E.J. baron van Wassenauer prijkt bovenaan het herdenkingsbord ter gelegenheid van de ingebruikname. Mede op initiatief en met hulp van Van Wassenauer kwam er in 1871 een 'christelijke bewaar-, brei-, en naaischool' in het dorp. Ook andere adellijke bewoners van het landgoed zetten zich in: Walraven's oudste broer Willem Frederik Hendrik van Wassenauer, eerste bewoner op Noordereng, was enige tijd raads-lid/wethouder in de gemeente Ede.

De laatste baron, Karel Gerrit Willem baron van Wassenauer is vooral bekend geworden vanwege zijn grondschenking ten behoeve van het na de oorlog gestichte prot.-chr. Streekziekenhuis. Al eerder, in 1917, was hij als commandeur van de Johanniterorde betrokken bij het eerste ziekenhuis in Bennekom. Ook was hij beschermheer van het plaatselijke muziekkorps Oefening Baart Kunst, een taak die later door zijn dochter Jacoba Cornelia Iddink - baronesse van Wassenauer is overgenomen. In 1946 werd de kasteelwei-de voor het eerst beschikbaar gesteld voor de organisatie van het Concours Hippique dat nog steeds elk jaar op Hemelvaartsdag plaatsvindt. Een betrokkenheid die na 1988 is voortgezet is de band met de Bennekomse afdeling van Scouting. Deze is al vele jaren lang gehuisvest op een bosterrein van de familie Van Wassenauer, steeds in goed overleg.

Hoewel in de tweede helft van de 20ste eeuw veel grond is verkocht aan de gemeente Ede voor de bouw van nieuwe woonwijken in Bennekom, bleef het kasteel Hoekelum en omringende landgoed in bezit van de laatste barones. Tot 1988. In dat jaar werd Hoekelum verkocht aan de Stichting Geldersch Landschap. Dat betekende het definitieve einde van de laatste restanten van de landadelijke geschiedenis van Bennekom.

Op 19 december 2002 kwam de beschikking van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg dat de historische buitenplaats Hoekelum werd aangewezen als rijksmonument.

Thans is een nieuwe vierbaansweg in voorbereiding, de Parklaan. Als de plannen ongewijzig doorgang vinden zal dat tot een ernstige aantasting van de voorzijde van het gehele landgoed leiden. De vraag wat een bescherming als rijksmonument waard is, wordt hier zeer actueel. De zijberm tussen weg en fietspad aan de oostkant van de Edeseweg - het voormalige tracé van de tramlijn Ede-Bennekom - wordt de middenberm van de nieuwe Parklaan. Een deel van het landgoed Hoekelum wordt dus opgeofferd. Maar voor de natuur wordt goed gezorgd: *"De bomen in de middenberm vervullen een belangrijke 'Hop Over' functie. De bomen zorgen ervoor dat vleermuizen via de boomkronen kunnen oversteken"* (Parklaan, Concept functioneel ontwerp, blz. 27).

De Historische Vereniging Oud-Bennekom heeft zich in 2012 aangesloten bij het gezamenlijk verzet tegen de komst van de Parklaan onder de naam 'Parklaan Anders'.

Grondbezit Hoekelum

Ad Nooij

Inleiding

In de geschiedenis van Bennekom speelt het feodale grootgrondbezit een belangrijke rol. Harsselo, Nergena, en Hoekelum waren woonplaatsen van adellijke families. Harsselo en Nergena zijn vroeg in de 19^e eeuw gesloopt. Het bijbehorende grondbezit kwam geleidelijk in handen van boeren die zich in de loop van de 19^e eeuw ontwikkelden tot een nieuwe Bennekomse elite. Hoekelum heeft echter de tand des tijds doorstaan. Bij de opmeting van het grondbezit voor het in 1832 gereed gekomen kadaster bleek de heer van Hoekelum, Otto Baron van Wassenaer tot Catwijck, de grootste grondbezitter van Bennekom. In de loop van de 19^e eeuw werd dit grondbezit nog verder uitgebreid. Tot ver in de 20ste eeuw bleef kasteel Hoekelum de woonplaats van leden van de familie Van Wassenaer. Een keerpunt kwam pas in het midden van de 20ste eeuw. Kort na de Tweede Wereldoorlog werd een schenking gedaan aan de Johanniter Orde voor de bouw van een ziekenhuis in Bennekom. In de daarop volgende decennia werden grote stukken grond verkocht aan de gemeente Ede ten behoeve van de uitbreiding van het woongebied van Bennekom. In dit artikel gaan we nader in op deze grondtransacties. In 1988 tenslotte werd het resterende landgoed Hoekelum verkocht aan de Stichting Geldersch Landschap.

Grondbezit van Hoekelum in 1832

In 1811, tijdens de Franse overheersing van Nederland, werd besloten tot de invoering van een Kadaster. Op deze wijze zou voor de overheid een objectieve grondslag ontstaan voor het heffen van grondbelasting en zouden de grondeigenaren meer rechtszekerheid krijgen. In Bennekom begonnen de werkzaamheden pas in 1827. Bennekom werd aangewezen als een afzonderlijke kadastrale gemeente. De grens met Ede liep o.m. over de Maanderdijk en de tegenwoordige Zandlaan. Het landgoed Hoekelum behoorde dus tot de kadastrale gemeente Bennekom. De heer van Hoekelum, Otto Baron van Wassenaer tot Catwijck, was de grootste grondbezitter van Bennekom. Het grondbezit van Hoekelum is opgebouwd in een lange reeks van jaren, zelfs

van eeuwen. Volgens Bodlaender is de oudste vermelding van Hoekelum te vinden in een leenregister van omstreeks 1350. Omdat vóór die tijd de beleningen vaak niet op schrift werden gesteld, mag worden verondersteld dat Hoekelum al veel ouder is. Rigg vermeldt dat de naam Hoekelum al in het jaar 855 wordt genoemd; de hoeve *Hukelhem* is dan onderdeel van de goederen die in dat jaar worden geschonken aan de abdij Lorsch in Hessen. Niet duidelijk is echter of deze hoeve op dezelfde plaats heeft gestaan als het huidige kasteel Hoekelum.

Huize Hoekelum is in de loop der eeuwen door verschillende adellijke families bewoond. In de 14^e eeuw waren dat leden van het geslacht Hoekelum. In 1542 werd Hoekelum verkocht aan de familie van

Poelwijck. In 1695 verscheen de familie van Lawick op het toneel. Door vererving binnen de familie werd in het begin van de 18^e eeuw Gerrit Willem Van Balveren eigenaar van Hoekelum. Hij is een directe voorvader van Jacoba Cornelia baronesse van Wassenauer, de laatste eigenaresse en bewoonster van Hoekelum. Zij overleed in 2004.

Volgens de gegevens van het in 1832 gereed gekomen kadaster had Otto baron van Wassenauer van Catwijck binnen de kadastrale gemeente Bennekom 233 ha, 14 centiare en 33 are in eigendom. De kern van het grondbezit bestond uit het landgoed Hoekelum met het kasteel dat diende als woonhuis van de baron. Op dit terrein bevond zich ook een landbouwbedrijf, de Boerderij Hoekelum. Voorts waren er de bos- en heidegronden die voornamelijk oostelijk van het landgoed waren gelegen. Ver weg, in het uiterste westen van de kadastrale gemeente, lagen de Hooilanden, waar de baron ook een aantal percelen in eigendom had. In de Hoekelumse Brink en de Halderbrink waren de pachtboerderijen Neerhoekelum, 't Voshol en Wuestersgoed met

bouwland en weidegronden in de Hoekelumse eng en de Haldereng, eigendom van de baron. Dat gold ook voor een aantal losse percelen landbouwgrond die werden verpacht en voor de vele stroken akkermaalsbos, die niet alleen de boeren voorzagen van geriefhout maar waar ook het kleine wild zich schuilhield waarop naar hartelust werd gejaagd.

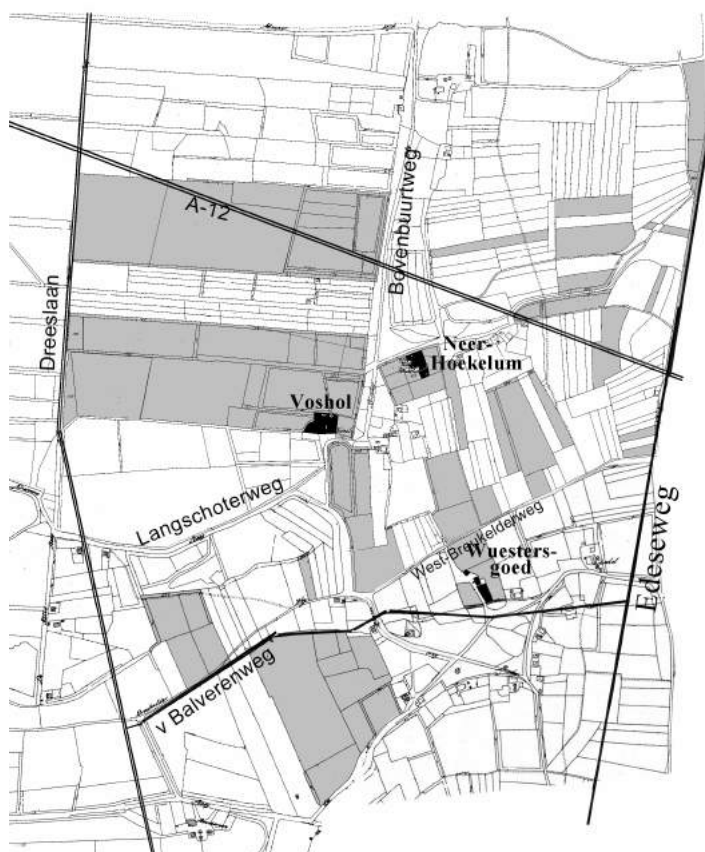

Fig.1. Grondbezit van Hoekelum tussen de Dreeslaan en Edeseweg in 1832. Ter oriëntatie zijn Rijksweg A12, Dreeslaan, Edeseweg en Van Balverenweg ingetekend

De kaart in fig.1 is een samenvoeging van delen van verschillende kadastrale kaarten uit 1832. In deze figuur is het grondeigendom van de Heer van Hoekelum aangegeven voorzover dat gelegen was tussen de huidige Edeseweg en Dr. Dreeslaan.

Op de kaart is ook duidelijk zichtbaar het verschil in verkaveling ter weerszijde van de Bovenbuurtweg. Ten westen van de Bovenbuurtweg is er een langgerekte verkaveling in oost-west richting. Dit is het gebied van de Hoeven (Bennekomse Polders). Hier vinden we de boerderij 't Voshol. Oostelijk van de Bovenbuurtweg zien we een blokverkaveling. Hier liggen de boerderijen Klein Hoekelum (of Neer-

hoekelum) en Wuustersgoed. Op deze drie boerderijen zaten pachtboeren van Hoekelum. Ook op de Havikse Eng, tussen de Westbreukelderweg en de Langschoterweg, waren enkele percelen in bezit van Hoekelum. Hier is, nadat deze percelen in 1973 waren aangekocht door de gemeente Ede, in recente tijd het tennispark Keltenwoud ontwikkeld. Tenslotte bezat Hoekelum enkele grote percelen in de Maat, het gebied zuidelijk van de huidige Van Balverenweg. Hier zou later de woonwijk Haldereng worden gebouwd.

De kaart in fig.2 toont het gebied oostelijk van de Edeseweg, in het noorden begrensd door de Horalaan. Dominant in dit gebied ligt het landgoed Hoekelum, met kasteel, tuin bos en heide, alsmede landbouwpercelen van de boerderij Hoekelum. De wildwal langs de tegenwoordige Selterskampweg vormde de oostelijke grens van de landbouwgronden, niet alleen van de boerderij Hoekelum maar ook van de overige boerderijen in het oostelijke gedeelte van Bennekom. Reeds in het begin van de 19^e eeuw strekten de bos- en heidepercelen van Hoekelum zich ver voorbij deze grens uit. In het laatste kwart van de 19^e eeuw zou nog een grote uitbreiding tot stand komen.

Fig. 2. Grondeigendom van Hoekelum oostelijk van Edeseweg in 1832. Ter oriëntatie zijn Rijksweg A12, Selterskampweg en Vossenweg ingetekend.

Uitbreiding grondbezit

Oostelijk van Bennekom lagen de grote heidevelden, goeddeels domeingronden. In het midden

van de 19^e eeuw werden deze gronden verkocht. Door een listige procedure kwam de Bennekomse Buurt – een vereniging van grondeigenaren in Bennekom – in het bezit van omvangrijke percelen. In 1888 vond met het oog op de aanstaande opheffing van de Buurt een openbare verkoop plaats. Ook de heer van Hoekelum, Walraven Elias Johan, baron van Wassenaer, had belangstelling. Maar sinds 1874 was hij voorzitter van de Bennekomse Buurt. Om de schijn van belangenverstrengeling te voorkomen heeft hij in de vergadering van 5 april 1887 zijn functie neergelegd. Bij de openbare verkoop kocht de baron 36,11 ha, en realiseerde aldus een aanzienlijke uitbreiding van het grondgebied van Hoekelum.

Maar ook elders werd in de loop van de 19^e eeuw grond verworven.

Zoals figuur 3 laat zien, had Hoekelum in 1832 nog weinig bezit in het gebied tussen de Breukelderweg en de Vossenweg. In de loop van de 19^e eeuw heeft Hoekelum zijn bezittingen hier echter aanzienlijk uitgebreid. Andere grondeigenaren in dit gebied waren in 1832 o.m. Jan van de Zoetendaal, wed. Hulstein en Hermanus Theodorus Prins.

De percelen van Prins werden in 1860 gekocht door Walraven Elias Johan, baron van Wassenaer.

De percelen van Hulstein werden gefaseerd toegevoegd aan het bezit van Hoekelum. Het westelijk van de Korenlaan gelegen perceel (sectie E nr 57) werd reeds in 1843 aangekocht door Otto, ba-

Fig.3. Enkele grondeigenaren in 1832 in het gebied tussen Vossenweg en de zuidelijke grens van het landgoed Hoekelum. (Rijksweg A12 ingetekend)

ron van Wassenaer. De percelen die onmiddellijk grensden aan het landgoed Hoekelum zijn in 1860 aangekocht door Walraven Elias Johan, baron van Wassenaer. Het meest omvangrijke gedeelte van het grondgebied van Hulstein dat gelegen was langs de Vossenweg, verwierf hij in 1867.

Ook het gebied dat Jan van Zoetendaal in 1832 in bezit had, kwam in de daaropvolgende jaren bij Hoekelum. Daartoe behoorde ook de kleine boerderij – een daggelderswoning - die nu het adres Fred Bantinglaan 62 heeft en op de gemeentelijke monumentenlijst staat. In 1844 kocht Otto, baron van Wassenaer drie percelen van Jan van de Zoetendaal. Enkele andere percelen van Jan van de Zoetendaal, inclusief de daggelderswoning, werden in 1865 gekocht door Arie van de Brink. Hij was boswachter, naar we mogen veronderstellen in dienst van Hoekelum. In 1873 wordt Hendrik van Reemst eigenaar van deze percelen; hij heeft als beroep 'bouwman', en als woonplaats wordt genoteerd 'onder Bennekom'. Tenslotte wordt in 1890 baron van Wassenaer eigenaar van het geheel, inclusief de daggelderswoning.

Aanleg van A12

In de kaarten van fig.1 en 2 is de latere Rijksweg A12 ingetekend. Deze weg doorsnijdt het landgoed op verschillende plaatsen. De aanleg van de A12 is begonnen in 1933. Het eerste gedeelte, van Voorburg tot Zoetermeer, kwam gereed in 1937. In 1940 werd Utrecht bereikt. Tijdens de oorlog ging de bouw aanvankelijk verder en werd ook het verdere tracé bepaald. De weg zou met een boog ten zuiden van Ede door het landgoed

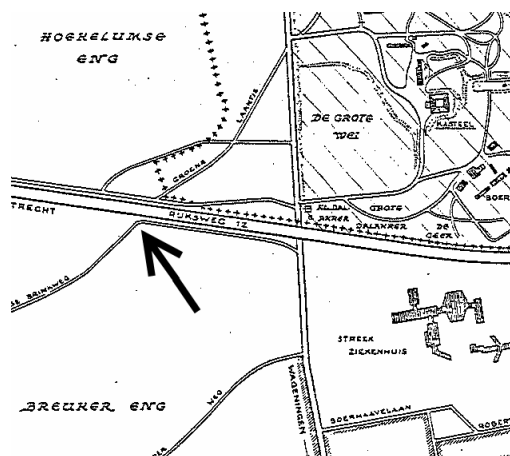

Fig. 4. Omleiding Hoekelumse Brinkweg na aanleg van Rijksweg A12

Hoekelum gaan, en vervolgens met een boog noordelijk om Arnhem heen. De weg is tijdens de oorlog niet voltooid, maar het zandlichaam werd wel gestort. In die tijd zijn ook de voorbereidingen begonnen voor de aanleg van de Dr.Dreeslaan/Mansholtlaan.

De aanleg van de A12 heeft effect gehad op het lokale wegenpatroon. Zoals fig. 4 laat zien, werd de Hoekelumse Brinkweg, die van de Bovenbuurtweg vrijwel rechtstreeks naar kasteel Hoekelum liep, afgebogen; de weg gaat nu zuidelijk van de A12 naar de Edeseweg. De Bovenbuurtweg kreeg een grote boog die dient als hellingsbaan voor het viaduct over de A12.

Westelijk van de Bovenbuurtweg doorsnijdt de A12 belangrijk percelen van Hoekelum. Maar ernstiger was de doorsnijding van het landgoed oostelijk van de Edeseweg. Door de aanleg van de A12 was met name oostelijk van de Edeseweg een belangrijk deel van het grondbezit

dat onmiddellijk grensde aan het landgoed, hiervan afgesneden.

Schenking aan Johanniter Orde

Deze omstandigheden hebben er mede toe geleid, dat kort na de oorlog een aanzienlijke stuk grond ten zuiden van de A12 door Karel Gerrit Willem baron van Wassenaer werd geschonken aan de Johanniter Orde ten behoeve van de bouw van een nieuw ziekenhuis. De baron is echter in 1946 overleden; de feitelijke overdracht vond plaats in 1947 door zijn dochter Jonkvrouwe Jacoba Cornelia baronesse van Wassenaer.

Volgens de schenkingsakte werden de percelen geschonken aan de Stichting *"Ziekenverpleging van de Commanderie Nederland der Johanniter Orde te Bennekom"*. Overgedragen werden de landbouwpercelen tussen de Rijksweg A12 en Oostbreukelderweg, met een gezamenlijke omvang van ongeveer 3,8 ha. Om een aaneensluitend terrein te verkrijgen vond nog grondruil plaats voor enkele kleine stukjes. Het was voor alle partijen duidelijk dat de overdracht bedoeld was voor de bouw van een nieuw ziekenhuis ter vervanging van het oude ziekenhuis dat gevestigd was in de villa Oud Vossenhol aan de Edeseweg. In de voorlopige koopakte worden geen bijzondere voorwaarden vermeld. Of er speciale voorwaarden zijn opgenomen in de definitieve koopakte is niet bekend; de akte wordt pas openbaar in het jaar 2022.

Reeds op 12 september 1947, droeg de Johanniter Orde de grond over aan de Stichting Prot. Chr. Streekziekenhuis. Het initiatief voor deze Stichting was in 1946 genomen door een groep waarin de protestantse kerken van Bennekom, Ede,

Lunteren, Veenendaal en Wageningen vertegenwoordigd waren. Aan de realisatie van het ziekenhuis is een lange strijd voorafgegaan. De protestants-christelijke kerken wensten een streekziekenhuis met een expliciete protestants-christelijke signatuur. De gemeente Wageningen achtte de stichting van een streekziekenhuis wenselijk, maar was van mening dat dit een algemeen neutraal karakter moest hebben. De kerken zetten zwaar in. *"In ons vrije Nederland achten wij het een onvervreemdbaar recht, dat Protestantse zieken verpleegd kunnen worden in Protestantse Christelijke instellingen"*. Deze opstelling heeft geleid tot langdurige vertraging. Ook vanuit Den Haag kwam veel weerstand tegen het exclusief protestants-christelijke karakter van het te stichten ziekenhuis. Maar de protestantse kerken brachten geld bijeen. Ede en Veenendaal waar de confessionele partijen een meerderheid in de gemeenteraad hadden, stonden garant. Het ziekenhuis werd geopend in 1957. Omdat de andere ziekenhuizen in Wageningen, Ede en Veenendaal bleven bestaan, was de streekfunctie van het Bennekomse ziekenhuis beperkt. Pas met de opening van De Gelderse Vallei in 2000 ontstond een echt streekziekenhuis. Toen waren de hoogtijdagen van de verzuiling voorbij.

Keerpunt

De schenking aan de Johanniter Orde kan worden beschouwd als het begin van een nieuwe fase in de geschiedenis van het Hoekelumse grondbezit. Nieuwe percelen werden niet meer aangekocht. De tijd dat kapitaal rendabel werd belegd in te verpachten landbouwgrond leek voorbij. In de volgende decennia zou stapsgewijs

het grondbezit worden afgebouwd, vooral door verkoop aan de gemeente Ede. De gemeente had belangstelling voor deze percelen, enerzijds om de plannen voor nieuwe woonwijken te realiseren, anderzijds om boeren die als gevolg van planologische ontwikkelingen elders hun bedrijf moesten verlaten, een nieuwe plaats te bieden.

Verkoop van gronden noordelijk van de Vossenweg

In de jaren vijftig van de vorige eeuw kocht de gemeente Ede grond in het gebied tussen de Vossenweg en de Oostbreukelderweg. In de daarop volgende jaren zou hier een nieuwe woonwijk ontstaan. Ook de Mavo Vossenvelde zou hier een plaats krijgen. Ten westen van de huidige Fred Bantinglaan – die in de jaren vijftig nog Korenlaan heette – waren enkele grote percelen in bezit van Hoekelum. Oostelijk van de Fred Bantinglaan was het gehele gebied tot aan de Selterskampweg eigendom van Hoekelum.

De aankoop door de gemeente voltrok

zich in twee fasen. De eerste fase betrof het gebied ten westen van de huidige Fred Bantinglaan. Op 11 augustus 1958 besloot de gemeenteraad van Ede tot aankoop van de percelen E 3942 en 3956 (ged.) met de zich daarop bevindende woonhuizen en opstallen, plaatselijk gemerkt Korenlaan no 45 en 49, totaal groot 31.360 m², voor een bedrag van f 44.168,- in totaal.

Op dit terrein zaten nog vijf pachters. Drie van hen hadden een aflopende pacht, namelijk W. Radstaat (Brinkstraat 68), A. Pluim (Korenlaan 47) en A. van Grootheest (Bovenbuurtweg 56). Hun contracten werden niet vernieuwd. Maar er waren ook twee pachters die voor de tijd van hun leven hadden gepacht. Die contracten werden gerespecteerd.

"De huurder G.van Beek en zijn echtgenote A.van Reemst zullen de woning Korenlaan 49, met een daarbij behorend erf groot 15 are, voor de tijd van hun leven mogen blijven bewonen tegen een huur van f 1,90 per week; de huurder G.van Reemst zal de woning

Fig. 5
Gebied tussen Breukelderweg en Vossenweg. De kaart dateert van 1948. Dit deel van de Korenlaan is thans de Fred Bantinglaan

Korenlaan 45, met een daarbij behorend erf groot 15 are, voor de tijd van zijn leven mogen blijven bewonen tegen een huur van f 1,90 per week".

De daggelderswoningen op de Korenlaan 45 (thans adres: Fred Bantinglaan 11) en Korenlaan 49 (thans adres Fred Bantinglaan 33) zijn inmiddels verdwenen. Het boerderijtje (Korenlaan 47) waar destijds A. Pluim werkte met een tijdelijk pachtcontract is wel blijven staan. Het huidige adres is Fred Bantinglaan 19. Als gemeentelijk monument heeft het pand een beschermde status, met o.m. de volgende beschrijving:

"Eenvoudig en gaaf grijs gepleisterd daggeldershuisje, voor 1850, met klein middenlangsdeel. Het heeft een rietgedekt zadeldak met wolfseinden"

In de omschrijving vinden we niet de vermelding dat het pand eertijds heeft behoord bij huis Hoekelum.

Spoedig hierna, in 1959 kwam een volgende aankoop. Nu werd door de gemeente Ede het gebied aangekocht ten oosten van de huidige Fred Bantinglaan

tot aan de Selterskampweg. Bij raadsbesluit van 18 maart 1959 werd het perceel E 5102 aangekocht van mevr. J.C. Iddink geboren baronesse Van Wassenaer voor een bedrag van f. 187.427,50. Het ging om een oppervlakte van 128.022 m² *'met houtopstand en woonhuizen met opstallen, plaatselijk gemerkt Korenlaan 60 en 62 en Vossenweg 43'.*

Zoals de kaart in fig. 5 laat zien, loopt door het gebied een pad; dat zou later de Albert Schweitzerlaan worden.

Ook bij deze grondaankoop had de gemeente te maken met lopende contracten van pachters. Het ging om C. Roseboom (Vossenweg 43), J. van Beek (Korenlaan 60) en H. Schut (Korenlaan 62). In het koopcontract werd als bepaling opgenomen:

"De genoemde huurders en echtgenoten van C. Roseboom en H. Schut zullen voor de tijd van hun leven de desbetreffende woningen en de daarbij behorende nader op het terrein uit te zetten erf, groot 1500 m² mogen blijven bewonen tegen een huur van f 1,90 per week."

Korenlaan 62 is nu Fred Bantinglaan 62. Het boerderijtje op nummer 60 is ver-

Fig.6 Fred Bantinglaan 19

Fig.7 Fred Bantinglaan 62

dwenen, maar het boerderijtje op de Fred Bantinglaan 62 staat op gemeentelijke monumentenlijst met de omschrijving: *Eenvoudig daggeldershuisje, gebouwd 19^e eeuw, met later uitgebouwde zijkamer, oorspronkelijk behorende bij huis Hoekelum, met kleine middenlangsdeel en een tweetal ankerbalkbinten.*

De Haldereng

In de jaren zeventig van de vorige eeuw heeft de gemeente Ede percelen in de Maat aangekocht van mevr. J.C. Iddink geboren baronesse Van Wassenauer. Dit gebied ligt tussen de Halderbrinkweg, de Brinkerweg en de tegenwoordige Van Balverenweg. De aangekochte percelen komen goeddeels overeen met het Hoekelumse grondbezit in 1832. Slechts enkele percelen hebben sindsdien door splitsing een ander kadastraal nummer gekregen.

De aankoop ging in twee fasen. In 1972 werd het oostelijke gedeelte, onmiddellijk grenzend aan de Halderbrinkweg, aangekocht. In 1979 volgde de aankoop van de overige percelen.

De in 1972 door de gemeente aangekochte percelen hadden in totaal een oppervlakte van 3.49.77 ha. De koopsom bedroeg f 145.794,-. Het besluit werd genomen in de gemeenteraadsvergadering van 1 maart 1972.

Een klein gedeelte was tegen betaling van een vergoeding in gebruik bij M.v.Holland, Halderbrinkweg 45a. De overige percelen en perceelsgedeelten met een totale oppervlakte van 3.43.97 ha waren verpacht aan de gebr. H. en G. van de Kamp. Zij hebben in hun jonge jaren nog in de boerderij Wuestersgoed ge-

woond, maar toen deze in het laatste oorlogsjaar door de Duitse bezetter was opgeblazen, heeft hun vader de boerderij aan de Edeseweg 122 bij kasteel Hoekelum betrokken. (Zie het artikel van Wout Hol in deze Kostersteen.) De gebroeders van de Kamp gingen ermee akkoord dat de pacht met ingang van 1 jan. 1973 werd beëindigd. Zij ontvingen een schadeloosstelling.

De tweede tranche van de verkoop, in 1979, had betrekking op een oppervlakte van in totaal 3.39.60 ha. De koopsom was fl 177.900,-. Het raadsbesluit werd genomen op 15 nov 1979.

De percelen die in 1972 en 1979 zijn aangekocht, zijn gelegen in ontwerp bestemmingsplan Halderbrink. In de eerste helft van de jaren tachtig kwam deze woonwijk tot stand.

Hoekelumse Eng

Kort na de transacties ten behoeve van het plan Haldereng volgde een zeer grote aankoop door de gemeente van Hoekelums grondbezit. Het gaat dan om de percelen op de Hoekelumse Brink, westelijk van de Edeseweg. De totale oppervlakte bedroeg 58.09.20 ha.

Verreweg de meeste percelen lagen in de kadastrale sectie C, de Hoekelumse Brink. Hun gezamenlijke oppervlakte was 38.24.45 ha. Ook op de Havikse Eng werden enkele percelen aangekocht met een oppervlakte van 3.05.10 ha. Dat deze percelen in bezit waren van de gemeente Ede zou enkele decennia later faciliterend werken voor de vestiging van het tennis-park Keltenwoud.

De aankoop had een tweeledige doelstelling. Ten zuiden van de Hoekelumse Brink zou een nieuwe woonwijk, de

Breukereng, verrijzen. Maar ook wilde de gemeente aangekochte landbouwgrond kunnen gebruiken voor boeren die om planologische redenen hun bedrijf moesten verplaatsen.

Een deel van de aangekochte percelen bestond uit zgn. los land, dat tijdelijk verpacht werd aan verschillende boeren. Maar voor de meeste percelen gold een normaal pachtcontract. Dat had betrekking op de volgende boerderijen:

- De hoeve Bovenbuurtweg 50A te Bennekom; totale oppervlakte 15.14.45 ha. Dit is de boerderij Neerhoekelum die in 1951 is gebouwd ter vervanging van de oude boerderij met dezelfde naam die aan de Hoekelumse Brinkweg heeft gestaan. Thans is hier de Manege zonder Drempels gevestigd.
- De hoeve Bovenbuurtweg 56 te Bennekom. In pacht bij A. van Grootheest, totale oppervlakte 11.85.90 ha. Thans is dit Bovenbuurtweg 58, de boerderij 't Voshol.
- Gronden behorende tot de hoeve Hoekelum. In pacht bij de gebr. H. en G. van de Kamp, Edeseweg 122 te Bennekom.

Voor deze boerderijen werd een officiële schatting gemaakt voor de verkoopwaarde.

Voor de hoeve Bovenbuurtweg 50A bedroeg de schatting voor de boerderij/woning annex schuren en verdere opstallen, met ondergrond, erf en tuin,

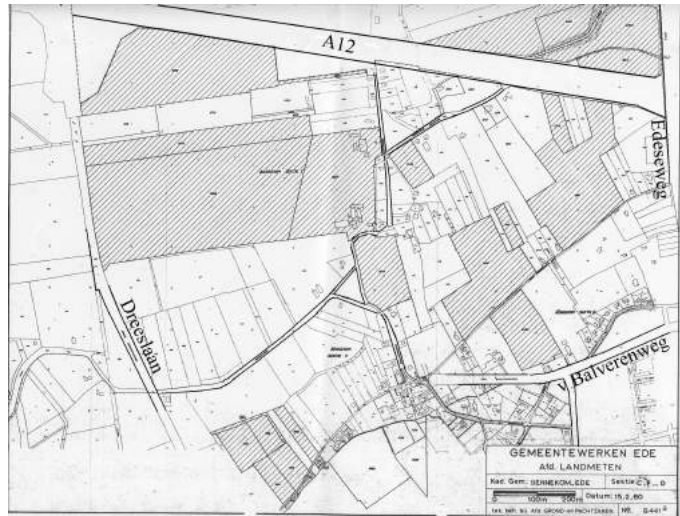

Fig.8 Verkoop grondbezit (gearceerde percelen) in Hoekelumse Eng en Havikse Eng.

vrij opgeleverd: f 350.000,-. Voor de bij de hoeve behorende percelen grond, vrij opgeleverd, f 842.900,-. In totaal derhalve f 1.192.490.

Voor de hoeve Bovenbuurtweg 56, in pacht bij A. van Grootheest, bedroeg de geschatte verkoopwaarde van de boerderij/woning met verbouwde veeschuur, exclusief de bij de pachter in eigendom zijnde opstallen, met ondergrond, erf en tuin, bezwaard met pacht: f 110.000,-. Voor de bij de hoeve behorende percelen grond, in verpachte staat: f 402.500. In totaal derhalve f 512.500.

Van de gronden behorende tot de hoeve Hoekelum, in pacht bij de gebr. H. en G. van de Kamp, Edeseweg 122, werden alleen de niet bebouwde percelen bouwen weiland aangekocht. De geschatte verkoopwaarde van de percelen in verpachte staat bedroeg f 592.370.

Daarnaast was er nog 'los land', waarvan de waarde werd geschat op f 655.445,-,

voorts een zomerhuisje aan het Groene-laantje ter waarde van f 110.000,-, en tenslotte nog bospercelen, singels en houtwallen met een geschatte waarde van f 97.832,50.

In totaal ging het om een bedrag van f 3.160.637,50.

De gemeenteraad besloot tot deze aankoop op 3 april 1980.

Einde particulier grootgrondbezit

De hierboven beschreven grondtransacties hebben betrekking op slechts een deel van het Hoekelum grondbezit uit 1832. Er zijn ook andere verkopen geweest die hier niet zijn vermeld. Ook heeft de familie van Wassenaer niet al het grondbezit in Bennekom afgestoten. Wel is er door de beschreven transacties een einde gekomen aan de positie van eigenaar van pachtboerderijen.

Na alle vermelde verkopen was het landgoed aan de Edeseweg nog eigendom van de familie van Wassenaer, met tuin en bos, en de enkele percelen landbouwgrond van de boerderij Hoekelum. Het proces van opeenvolgende verkopen was echter nog niet ten einde. Dat punt werd uiteindelijk bereikt in 1988, toen het landgoed werd verkocht aan de Stichting het Geldersch Landschap. Overgedragen werd:

"het landgoed "Hoekelum" met zich daarop bevindend kasteel en verdere

opstallen. en daartoe behorende percelen bouw- en weiland, bossen, lanen, wegen, water, hakhout, tuinen en erven te Bennekom, gemeente Ede, hetwelk aan de zuidzijde wordt begrensd door de Rijksweg 12 van Arnhem naar Utrecht, aan de westzijde door de Edeseweg van Ede naar Wageningen, aan de noordzijde door de Horalaan, en aan de oostzijde door het grenspadje langs de voormalige uitkijktoren, kadastraal bekend gemeente Bennekom, sectie C nummers 584, 585 (Monument), " etc..

In het koopcontract wordt vermeld dat de heren Huibert en Gerrit van de Kamp een aantal percelen in pacht hebben. Zij zien af van hun voorkeursrecht op koop van deze gronden; de pacht wordt op bestaande voorwaarden voortgezet.

De verkoop aan de Stichting Geldersch Landschap betekende het einde van het landgoed Hoekelum als particulier bezit. Hoekelum is niet meer het huis van adellijke bewoners die zich – *noblesse oblige* – bekommerden om het welzijn van Bennekom. Het is niet meer het huis van een grootgrondbezitter waar de pachtboeren en hun gezinnen werden uitgenodigd voor een jaarlijkse feestelijke bijeenkomst. Hoekelum is thans een fraai monumentaal pand, gelegen in een prachtig landschap met veel monumentale elementen, een laatste herinnering aan de feodale geschiedenis van Bennekom.

Bronnen

Doornen, P.J. van, *Via Prins Stichting en Johanniter Orde naar het Streekziekenhuis*. Bennekom 1969

Gemeentearchief Ede, STA/9706, STA/9691, STA/9359. STA/8538, STA/8578

Kadastrale Atlas Gelderland 1832, kaartblad Bennekom

Rigg, Christopher, persoonlijke mededeling over publicatie in voorbereiding.

Stichting Het Geldersch landschap

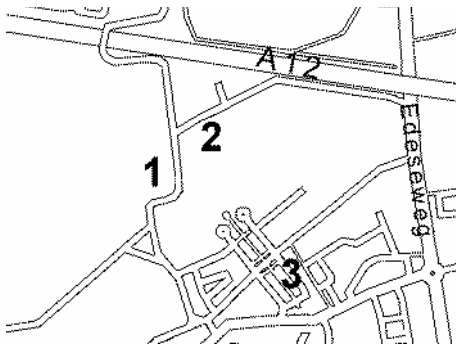
Pachtboerderijen van Hoekelum

Wout Hol

Uit de eerste kadastrale gegevens van Bennekom, gedagtekend 19 maart 1832, blijkt dat Otto Baron van Wassenauer Catwijck op dat moment de belangrijkste particuliere grondeigenaar in Bennekom was. Otto van Wassenauer, rentenier en bewoner van Hoekelum, bezat toen ruim 233 hectaren. Deze grond was al heel lang in eigendom van 'Hoekelum'. Een deel daarvan zelfs vanaf de middeleeuwen. Otto van Wassenauer had op zijn beurt het kapitale bezit Hoekelum weer geërfd van zijn voorouders, in dit geval zijn schoonouders. Een groot deel van dat bezit bestond uit landbouwgrond. Gelegen in de Hoekelumse Eng, in de Haldereng, in de Breukereng en in de Havickse Eng. Daar stonden ook boerderijen van Hoekelum waar dat land toe behoorde.

Bezittingen erven en uitbreiden door aankoop

Over het vroegste bezit van Hoekelum is betrekkelijk weinig bekend. Het is ooit omschreven als '*Dat alde goet tot Hoekelum*'. Naast het huis zelf kunnen tot het vroege bezit van Hoekelum worden gerekend de twee boerderijen die zich het dichtst bij het kasteel bevinden.

Ligging van drie boerderijen:

1. 't Voshol
2. Neerhoekelum
3. Wuustersgoed

Dat zijn de naast het kasteel gelegen boerderij *Hoekelum* die nog steeds bestaat, en de boerderij *Klein of Neerhoekelum* in de Hoekelumse Eng. Deze boerderij is gesloopt nadat aan de Bovenbuurtweg een vervangende nieuwe boerderij was gebouwd, welke thans de Manege Zonder Drempels herbergt. In 1668 werd Hoekelum uitgebreid door de aankoop van de boerderij *De Grampel* aan de Rijnsteeg. En in 1702 werd het bezit van Hoekelum nogmaals uitgebreid, nu met de aankoop van twee boerderijen te weten *Wuustersgoed* aan de Halderbrink en *'t Voshol* aan de Hoekelumse Brink. In 1776 wordt nog genoemd dat Hoekelum toen ook enkele boerenplaatsjes aan de Dijkgraaf bezat.

Pacht en toepacht

De bewoners van Hoekelum verkregen uit hun boerderijen inkomsten door de gebouwen met de bijbehorende grond te verpachten. Voor de pachters waren de gebouwen en de grond de basiselementen voor de uitoefening van hun agrarische

bedrijven. De onroerende delen van het bedrijf waren gepacht, al het andere - machines, gereedschappen en vee - investeerde de pachter zelf. Misschien is daaruit te verklaren dat ook op deze pachtboerderijen heel vaak, soms generaties lang, de (erf)opvolging binnen het eigen gezin werd gevonden. Uit archiefstukken blijkt dat in de tweede helft van de 18e eeuw en ook in de eerste helft van de 19e eeuw de pachtcontracten werden aangegaan voor drie jaren en veelal ook weer voor drie jaren werden verlengd.

De pachtvergoeding bestond uit een geldbedrag aangevuld met een bijdrage in natura, de toepacht genoemd. In 1751 werd 't Voshol verpacht voor "eene somma van agtentagtentig en alle Jare Een paar hoender". De condities bij de verpachting van Wuustersgoed in 1752 luiden als volgt: "en dat Jaarlix voor

twee en twintig Mudde goede Klare Rogge en twee en twintig Mudde dito Boekweijt en aan gelt of toepagt vijf en Sestig guldens Jaars en agt hoender waar van het Eerste Jaar verschijnen sal op petri (22 februari) Des aan Staanden Jaar 1700 Drie en vijftig en soo vervolgens van Jaar tot Jaar gedurende de pagt Jaren". In 1813 werd de Grampel verpacht voor "eenhondert taggentig guldens.....ook nog bij wijze van toepagt eene gerookte of versche Ham of vier jonge hoenderen". Bij de verpachting in 1814 van 't Voshol bestond de toepacht uit "vier jonge hoenderen en twee vrije vrachten met kar en paard naar Nijmegen of elders".

Verkoop en hergebruik

Uit de kadastrale gegevens van 1832 blijkt dat De Grampel toen niet meer bij Hoekelum behoorde. Na 1832 volgde een lange periode met slechts kleine wijzigingen. Pas in de twintigste eeuw kwamen de grote veranderingen. Veel landbouwgronden werden aangekocht door de gemeente Ede en het kasteel werd uiteindelijk eigendom van Het Geldersch Landschap. De gronden die de gemeente Ede aankocht zijn groten-deels aangewend voor de bouw van nieuwe woonwijken.

De boerderijen kregen een andere functie. Boerderij *Hoekelum* naast het kasteel richt zich thans

Boerderij Hoekelum

grotendeels op de recreatieve sector, en de boerderij *Klein of Neerhoekelum* werd verbouwd voor huisvesting van de Manege Zonder Drempels. *De Grampel*, de boerderij aan de Rijnsteeg die al sinds het begin van de 19e eeuw niet meer bij Hoekelum hoort, werd kortgeleden gesloopt. *Wuustersgoed* is in de tweede wereldoorlog verloren gegaan. Boerderij 't *Voshol* (Bovenbuurtweg 58) behield zijn agrarische functie. Deze boerderij werd de nieuwe vestigingsplaats van de gebroeders Jochemsen die in Ede hun bedrijf door industriële uitbreiding moesten opgeven.

Hierna gaan we nader in op de afzonderlijke boerderijen en hun bewoners.

Boerderij Hoekelum (naast het kasteel)

De gebouwen van de boerderij Hoekelum zoals wij die kennen dateren uit de 19e eeuw. Het huis, het bakhuis en de stal

zijn nu rijksmonumenten. In een schattingsrapport uit het jaar 1776 wordt deze boerderij omschreven als *'het huys daer Wouter woont met de weyde'*. Het was toen een bedrijf van een relatief kleine omvang. Aan het begin van de 20ste eeuw, maar waarschijnlijk al veel vroeger, waren de bewoners van deze boerderij nauw betrokken bij het beheer en de exploitatie van de omliggende bossen. *'Opzichter der bosschen'* noemde Wouter de Gooijer zich op 11 november 1898, de dag waarop hij trouwde met Geertje van Esveld. Wouter en Geertje woonden lange tijd op deze boerderij. Zij kregen zeven kinderen, hun vierde was zoon Aart (1903). Aart trad in 1922 ook in dienst van de baron van Wassenaer. (1962: 40 jaar oorkonde). Hij trouwde in 1932 met Jenneke (Jet) van Roekel en zij gingen toen bij de ouders van Aart op de boerderij inwonen. Vader Wouter overleed in 1939 op 65-jarige leeftijd. Toen

Foto van omstreeks 1930 voor boerderij Hoekelum.

*Zittend:
Wouter de Gooijer en Geertje de Gooijer- van Esveld.
Staande tweede van links Aart de Gooijer.*

werd Aart bosopzichter en boer en dat bleef hij tot na de tweede wereldoorlog.

In 1946 veranderde er het een en ander. In de voorbije oorlog was een groot deel van de bebouwing in het Halderbrinkgebied door de Duitsers verwoest om schootsveld te creëren. Ook de Hoekelum-boerderij Wuustersgoed, die in dat gebied stond, werd verwoest. Zie hierna. Na de oorlog nam Baron van Wassenae het besluit om Wuustersgoed niet te herbouwen. Hij koos voor een andere oplossing. Hij voegde de landbouwgrond van Wuustersgoed bij de boerderij Hoekelum naast het kasteel en daarmee ontstond de mogelijkheid om de daar gangbare dubbelfunctie van bosbaas en boer te splitsen. Tot genoegen van Aart de Gooijer, Aart wilde graag alleen maar bosbaas zijn. Het gezin van Aart de Gooijer verliet de boerderij in 1946; zij gingen wonen in de toen tot woonhuis verbouwde orangerie in de tuin van het kasteel. En Gerrit van de Kamp, de pachtboer van het verwoeste Wuustersgoed, betrok op 1 mei 1946 de boerderij naast het kasteel. Het kaasmaken dat op Wuustersgoed was begonnen, werd op de nieuwe plaats voortgezet. Boerderij Hoekelum werd bovendien een kampeerboerderij. Gerrit van de Kamp (1904 – 1993) trouwde in 1931 met Dirkje Cornelia Bos. Naast boer en kaasmaker was Gerrit van de Kamp actief in de politiek en in de kerk. Ook was hij dertig jaar voorzitter van de plaatselijke Chr. Boeren- en Tuin-

dersbond (CBTB).

Zijn zonen Huibert en Gerrit hebben het bedrijf voortgezet tot het zijn agrarische functie verloor. Kampeerboerderij, zaaienverhuur, bruiloften en partijen, demonstraties kaasmaken, dat zijn nu belangrijke onderdelen van de huidige bedrijfsvoering.

De kwekerij

Ten noorden van het kasteel bevindt zich op het kasteelterrein de vroegere moestuin. Dit terrein is omsloten door een muur (thans rijksmonument) die rond 1850 is gebouwd. Aan de noordzijde van dit terrein is de muur geïntegreerd met een dienstwoning en de vroegere orangerie. In 1946 werd overgegaan op een commerciële exploitatie van de tuin. Waarschijnlijk reagerend op een advertentie in het tijdschrift *'De Tuinderij'* toonde de familie Kuipers-De Bruin uit Gouda interesse om de tuin en de dienstwoning te huren en er een kwekerij te

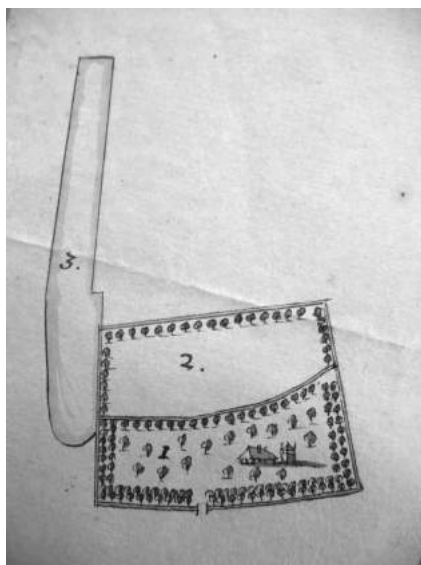

De kwekerij bij kasteel Hoekelum, met dhr Kuipers

beginnen. Na een kennismaking in Gouda werd de deal gesloten. Het echtpaar Kuipers en hun kinderen vertrokken daarop naar Bennekom. Van 1946 tot 1959 heeft dit gezin in de dienstwoning gewoond en verzorgden zij in de oude moestuin een kwekerij met een kas en koude bakken. De kwekerij bestaat niet meer. Het is nu een paardenweitje met aan de zuidzijde een autoparkeerplaats voor de bezoekers aan het kasteel en voor diegenen die een wandeling door de omgeving maken.

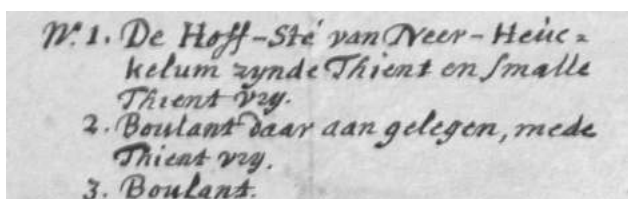
Klein- of Neerhoekelum

De kapitale boerderij Klein- of Neerhoekelum die eeuwenlang aan de Hoekelumse Brinkweg heeft gestaan is gesloopt. Een nieuwe boerderij werd een honderdtal meters westwaarts in 1951 gebouwd op het adres Bovenbuurtweg 50a. Na een verbouwing werd op 1 november 1986 het complex in gebruik geno-

Fragmenten van een kaart van Neerhoekelum uit 1678.

*1 de boerderij
2 bouwland
3 bouwland*

men door de *Manege Zonder Drempels*.

In het eerder genoemde schattingsrapport uit 1776 wordt Neerhoekelum als volgt omschreven: "Een erf en goet genaamt Neerheukelum bestaande in een huys, 2 bergen, 3 schaapscooyen en verkensschot bij de Heuklomsen Brenck".

Voormalige boerderij Neerhoekelum

In de 18e eeuw was Neerhoekelum veel omvangrijker dan boerderij Hoekelum naast het kasteel. In 1807 pachtte Willem Nap deze boerderij. Zijn

contract werd begin 1811 voor drie jaren verlengd. Aan het begin van de 20ste eeuw was Hendrik de Gooijer de pachter van Klein- of Neerhoekelum. Hendrik was een broer van Wouter de Gooijer, de eerder genoemde ‘opzichter der bosschen’. Hendrik trouwde in 1899 met Heintje Veenendaal. Hendrik en Heintje kregen vier kinderen. Ten tijde van de sloop en de nieuwbouw van Klein- of Neerhoekelum was hun zoon Willem de pachter van de boerderij. Willem de Gooijer werd geboren in 1902 en hij trouwde in 1929 met Cornelia van den Berg. Willem werd opgevolgd door zijn zoon Rutger die in 1980 emigreerde. In datzelfde jaar werden de boerderij en de bijbehorende gronden verkocht aan de gemeente Ede.

Boerderijen De Grampel; de grote Grampel en de kleine Grampel.

Beide boerderijen, de grote Grampel en de kleine Grampel, zijn nog maar kortge-

leden afgebroken. Zij bevonden zich aan de (korte) Rijnsteeg. In 1647 wordt al geschreven over twee boerderijen De Grampel. De grootste werd bewoond door Jan Wouters, de kleinere door Hendrik Jansen. In 1668 gaat de grote Grampel in eigendom over naar Hoekelum. Uit een acte van dat jaar blijkt dat *“Jan Hendrikz ende Geertgen Willems, echteluyden, in eenen vasten, stedigen en eeuwiggen erfcoop”* aan heer Hessel van Lawick hebben verkocht *“hun erve en goet genaemt de Groote Grampel, bestaend in huys hoff, boomgaert, schueren, bergen, bouw- en weylanden....”*

En in 1717 vermaakt Hessel van Lawick aan vrouwe Sybilla Elisabeth van Balveren o.a. *“mijn erve genaamt de Groote Grampelt met alles wat daar bij behoort, mits dat dat Erve den grooten Grampelt altijd sall moeten verblijven bij het goet Heuclum”*. Ondanks deze bepaling blijkt uit de kadastrale gegevens van 1832 dat de grote Grampel dan niet meer bij Hoekelum behoort.

Willem Riksen pachtte de boerderij van 1807 t/m 1813. Mogelijk als laatste pachter tekende Hendrik Haalboom in 1813 een pachtcontract voor *“een boerewoning vanouds gen.t de Grampel”*. In 1832 wordt Derk Brouwer als eigenaar genoemd. In 1839 vestigde Evert de Graaff zich met zijn gezin op De Grampel. Latere familienamen van bewoners zijn o.a. Poortinga, Van Steenberg en Van Dreven.

Voormalige boerderij De grote Grampel

Maria Janssen van de Grampel (1677 – 1729)

Dokteres van mensen en paarden, geldschietster en gifmengster

Maria bracht haar jeugd door op de boerderij de Grampel. Opmerkelijk is het verloop van haar leven en van haar dood. Het is beschreven in het Biografisch Woordenboek Gelderland. Tijdens haar leven vol teleurstelling en wrok pleegde zij een aantal gifmoorden. Op 15 maart 1729 werd Maria ter dood veroordeeld en op 19 maart 1729 werd zij, 52 jaar oud, terechtgesteld. Meer informatie en de gruwelijke details van haar terechtstelling kunt u lezen op:

<http://www.biografischwoordenboekgelderland.nl>

Evert de Graaff – van herbergier naar landbouwer op De Grampel

Rond 1820 werkte Evert de Graaff (1796) als huisknecht op het landgoed huize Kernhem in Ede. Daar ontmoette hij de dienstbode Cornelia Johanna Dreux (1793). Zij trouwden in 1824.

De barones op Kernhem leende het stel geld waarmee zij de herberg 'De Maat' in Renkum konden kopen. In 1830 ontvingen zij onverwacht een erfenis van een oom van Cornelia, Willem Hendrik Dreux, die in Rotterdam een hoge rijksbetrekking had. Hij was Ontvanger-Generaal van Zuid-Holland. Het totale vermogen bedroeg Fl. 134.500,-. Evert en Cornelia kregen daarvan éénvierde deel. Zij kochten de boerderij De Grampel in Bennekom maar gingen er niet wonen. Cornelia overleed in 1836 en Evert hertrouwde in 1839 met Petertje Stunnenberg. Evert en Petertje en de zeven kinderen uit het eerste huwelijk van Evert vestigden zich in dat jaar op De Grampel. Meer informatie kunt u lezen op:

<http://www.gelderlandbinnenstebuiten.nl/ede/>

Boerderij Wuustersgoed

Als zijweg van de Van Balverenweg verwijst de straatnaam Wuustersgoed naar een heel oude boerderij die daar in de omgeving heeft gestaan. De boerderij Wuustersgoed is door de Duitsers verwoest aan het einde van de tweede wereldoorlog en is na de oorlog niet meer opgebouwd. De reden hiervan is hierboven gegeven, de landbouwgrond van Wuustersgoed ging over naar de relatief kleine boerderij Hoekelum naast het kasteel. Daardoor werd het mogelijk om daar

Voormalige boerderij Wuustersgoed

De na de oorlog herbouwde boerderij van Van de Pol. Bij de pijl de ruïne van de verwoeste boerderij Wuustersgoed. Het woonhuis links op de voorgrond heeft nu het adres Wuustersgoed 12.

de dubbelfunctie van bosbaas en boer te splitsen. De straat Wuustersgoed ligt in een moderne woonwijk waardoor nu vrijwel alle sporen van de voormalige boerderij zijn verdwenen. Wel zijn restanten (o.a. een waterput) gevonden tijdens archeologisch onderzoek dat werd uitgevoerd alvorens de woonwijk werd gebouwd. Maar er is meer.

We beschikken over een luchtfoto van de nabij Wuustersgoed gelegen boerderij waar de familie Van de Pol boerde. Ook die boerderij werd verwoest maar is kort na de oorlog weer opgebouwd. Op de

foto zien we die nieuwe naoorlogse boerderij. De boerderij ligt naast en ten oosten van het kerkpad; dat is nu nog aanwezig. Vanwege bestemmingswijziging van het gebied is deze boerderij later ook weer gesloopt maar het voorhuis bleef behouden en heeft thans het adres Wuustersgoed 12. Op de foto zien we in het weiland aan de andere zijde van het kerkpad (foto links boven) de contouren van een ruïne. Dat is de ruïne van de verwoeste boerderij Wuustersgoed. De boerderij lag aan de Halderbrinkweg. Met de aanleg van de Van Balverenweg

Voormalige toegang naar boerderij Wuustersgoed, gezien vanaf de Van Balverenweg. De bomen op deze foto zien we terug linksboven op de foto van blz.22.

werd de Halderbrinkweg doorsneden en ontstond de tweedeling van Halderbrinkweg en Elterse hof.

Op die plaats staan in reien, merkwaardig, oude eikenbomen. In die bomenreien is een onderbreking. Daar is nu een fietspad aangebracht. Hier was voorheen de toegang naar de boerderij Wuustersgoed.

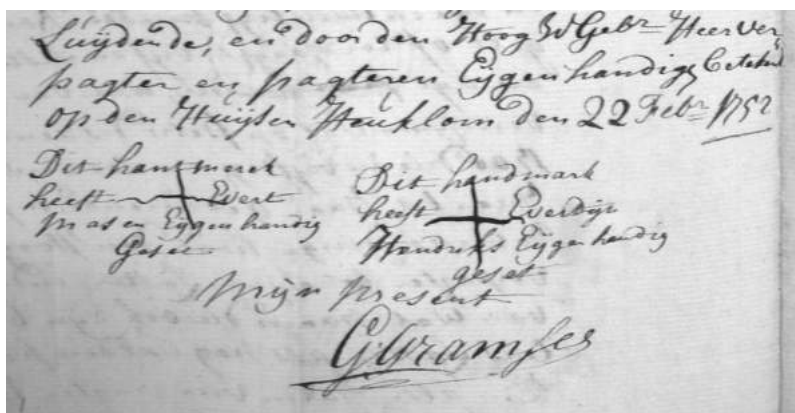
In een acte uit 1597 wordt al geschreven over een "vrij Heerengoet geneamt Vuestersgoed".

In 1702 is Wuustersgoed en ook de hierna

beschreven boerderij 't Voshol bij Hoekelum gekomen. In dat jaar verkopen "Wouter Gerritsen Noy en Lyssien Bessels echteluyden, bezitteren van 2 distincte Saalwheeren ende voor 2/3 parten eygenaren van 2 erven en goederen in den ampte van Ede, carspel Bennecom, buyrschap Hal gelegen, het ene genaemt Wusteren ende het andere Vosholt" aan Hessel van Lawick van Hoekelum.

Op 22 februari 1752 tekenen "Evert Masen en Everdijn Hendriks, eheluyden" een pachtcontract voor "Erff en goet genaamt Vustersgoed in Den Halderbrenck".

In 1807 werd Brand Riksen de pachter. Zijn contract werd in 1811 weer met drie

Handtekeningen van Evert en Everdijn. Beiden hebben een kruisje geplaatst. Door de kruisjes staat geschreven:

Dit handmerk heeft Evert Masen (resp. Everdijn Hendriks) eigenhandig geset

jaren verlengd. Vóór de tweede wereldoorlog hebben enkele generaties uit de familie Van de Kamp de boerderij in pacht gehad. Evert Jan van de Kamp trouwde in 1900 op 28 jarige leeftijd met de 25 jarige Huibertje Roseboom. Hij werd als pachtboer op Wuustersgoed opgevolgd door zoon Gerrit, die zoals boven beschreven in 1946 verhuisde naar de boerderij Hoekelum naast het kasteel Hoekelum.

Boerderij 't Voshol

De boerderij 't Voshol bevindt zich op het adres Bovenbuurtweg 58. Achter het gerestaureerde boerderijgebouw bevindt zich een modern complex aan agrarische gebouwen. Sinds een aantal jaren is dit bedrijf met de thans bijbehorende grond eigendom van de Gebr. Jochemsen.

In een acte uit 1610 wordt al geschreven over het *“vrij Heerengoet op Vosholt”*. Boven is beschreven dat 't Voshol tegelijkertijd met Wuustersgoed in 1702 naar

Hoekelum is overgegaan. Vanaf het jaar 1702 was 't Voshol dus een pachtboerderij behorende bij Hoekelum. Op 20 juni 1751 eindigde de verpachting aan Jacob Hendriks en tekende Geurt Gosens als de nieuwe pachter van *“Huijs Hoff en bijgehorende bouw en weijland genaamd Voshol”*. In 1776 luidt de omschrijving *“een erf en goet, genaamt Voshol sijnde Heerengoet, de Saalweert bestaat in huys, hoff, Bergh en schuur en 3 scheepeland..... en 61 eykebomen staande tegen het huys en tegen de voorn. 3 schepeland”*. In 1807 tekende de weduwe Willem Hendriksen een pachtcontract. In 1814 waren het Gijsbert Maazen en Huibertje van der Linden die 't Voshol pachtten. In de 19de en de 20ste eeuw is de boerderij gepacht geweest door drie generaties Van Grootheest. De eerste was Jan van Grootheest. Hij werd geboren op de boerderij Havesteyn aan de Havickse Eng in het jaar 1851 en trouwde in het jaar 1880. Zijn zoon Aalbert (1885) trouwde in het jaar 1928 en volgde hem op. Daarna werd diens zoon Jan van Grootheest (1933) boer op 't Voshol. Hij zette het bedrijf nog voort nadat het aan de gemeente Ede was verkocht.

Tenslotte.....

Eeuwenlang is het zo gegaan. De methode van pachten en verpachten. De bijzondere samenwerking van de deskundige boer en de vermogende landeigenaar. Blijkbaar een gunstige vorm van bedrijfsvoering voor beide partijen. Bovenal zakelijk maar ook met een sociaal randje. Jaarlijks was er het persoonlijk gesprek van de baron(esse) met elk personeelslid, ook met elke

Boerderij 't Voshol

Jaarlijks was er een kerstviering op Hoekelum

Rechts op de foto: Mevr. J. C. Iddink baronnesse van Wassenaer

pachtboer. In dat gesprek werd gevraagd naar hun wel en wee en kwam ook hun gezin ter sprake.

De heren - gezinshoofden kregen aan het einde van het gesprek een paar sokken mee, dat was de gewoonte. En met de jonge kinderen van al die betrokkenen werd jaarlijks een kerstliturgie ingestudeerd met de freule aan de piano, gevolgd door de gezamenlijke kerstviering in de grote zaal van het kasteel. Een bijzondere gemeenschap.

In het tweede helft van de 20e eeuw hield dat op te bestaan. En daarmee veranderden ook grote delen van het boerenland ten noorden en ten westen van de dorpskern van Bennekom. Die gebieden zijn nu hergebruikt maar bevatten historische elementen die naar het verleden verwijzen en die ons helpen begrijpen welke invloed het verleden heeft gehad op de huidige inrichting van die gebieden. En meer weten is meer zien.

Bronnen

- Gelders Archief Arnhem: Oud archief Hoekelum
- Gemeentearchief Ede: Burgerlijke stand
- Dr. A. W. Edelman-Vlam en Prof. Dr. C. H. Edelman, Over belangrijk grondbezit te Bennekom in het verleden; in: *Een Veluws dorp*
- Genealogische databanken

Gesprekken met Riek de Gooijer, familie Lieftink-De Gooijer, Jan van Grootheest, Gert van de Kamp, Huib van de Kamp en mevr. Van de Wielen-Kuipers.

Foto's uit de collecties van de Historische Vereniging Oud-Bennekom, de familie De Gooijer, de familie Van de Kamp, de familie Kuipers en de familie Van de Pol.

Noordereng en haar bewoningsgeschiedenis, een eerste steen verklaard

Kees Heitink

In het huis Noordereng is een eerste steen ingemetseld uit 1849. De statige hoge villa die we tegenwoordig kennen is echter 55 jaar later gebouwd, in 1904. Wat is hier aan de hand? En door welke leden van de adellijke familie Van Wassenauer is Noordereng bewoond geweest? In dit artikel doen we een poging tot inventarisatie.

Van Wassenauer op Hoekelum

We gaan hiervoor terug naar de eerste Van Wassenauer op Hoekelum: Otto baron van Wassenauer van Catwijck. Hij trouwde in 1819 met Jacqueline Cornélie van Balveren, dochter van de reeds in 1798 overleden Gerrit Willem van Balveren en Wilhelmina Carolina Petronella van Löben Sels. Hoekelum was in het midden van de achttiende eeuw in bezit gekomen van de Van Balverens, een vermogende protestantse adel. Jacqueline Cornélie was enig erfgenaam nadat haar twee broers op jonge leeftijd waren overleden. Otto van Wassenauer van Catwijck en Jacqueline Cornélie van Balveren woonden tot 1830 in Nijmegen of omgeving, mogelijk in het 'Huis te Weurt' in Weurt dat een bezit van de familie Van Balveren was. Hun vijf zonen werden allen in Nijmegen geboren. Later zal de oudste zoon, (Willem Frederik Hendrik) de eerste bewoner worden van Noordereng. De jongste (Walraven Elias Johan) zal zijn vader na diens overlijden opvolgen als kasteelheer op Hoekelum.

In 1829 overleed Wilhelmina Carolina Petronella van Löben Sels, weduwe van Gerrit Willem van Balveren en moeder van Jacqueline Cornélie. Het echtpaar van Wassenauer-van Balveren betrokken

toen samen met hun vijf zonen het kasteel Hoekelum. Onmiddellijk start een ontginningsprogramma, wordt er omliggend nieuwe grond verworven en laat Otto een groot deel van het landgoed bebossen. (Zie ook in deze *Kostersteen*: 'Grondbezit Hoekelum' door Ad Nooij). Otto van Wassenauer verkreeg gedurende zijn leven een gevestigde positie binnen de 19e eeuwse Gelderse landadel. Dit betekende ook dat er bij het aangaan van een huwelijk altijd goed werd gekeken naar een mogelijke verdere verbinding binnen de eigen kring, in het bijzonder als dit het huwelijk van de oudste zoon betrof.

Willem Frederik Hendrik was de oudste zoon van Otto van Wassenauer. Bronmateriaal over de aanloop tot het huwelijk van Willem F.H. van Wassenauer met Justine van Rechteren toont aan dat inderdaad niet over een nacht ijs werd gegaan, al was er zeker ook ruimte voor gevoelens van liefde. De vader van Justine van Rechteren behoorde tot de bestuurlijke elite van Nederland. Hij was gouverneur in Overijssel en had nauwe banden met het vorstenhuis. Extra aandacht voor de voorgeschiedenis van het huwelijk van Willem F.H. van Wassenauer is in dit ver-

*Willem Frederik
Hendrik van
Wassenaer en
Justine Goverdi-
ne Jeanne
Adolphine van
Rechteren*

band van belang omdat hier de verklaring is te vinden voor de tenaamstelling op de nog altijd aanwezige eerste steen in huize Noordereng.

Eerste steen

Op de eerste steen staat de volgende tekst:

‘Baronesse Hardenbroek geboren baronesse van Spaen van Biljoen, 13 oktober 1849’.

Hoewel Justine zo rond 1847 wel aangaf iets voor de bijna acht jaar oudere Van Wassenaer te voelen, liet zij ook blijken niet bij haar schoonouders op kasteel Hoekelum te willen intrekken. Ook in financieel opzicht waren er bedenkingen bij het huwelijk, vooral de vader van Justine. Hij bleef tot na het huwelijk schriftelijk overleg voeren over de huwelijksvoorwaarden. En omdat de moeder van Justine, Civile gravin van Hardenbroek al in 1840 overleed, Justine was

toen 16 jaar oud, had ook grootmoeder Justine, douairière van Hardenbroek, geboren baronesse van Spaen, vrouwe van Biljoen, een woord in het wegen en beoordelen van de juiste echtverbintenis voor haar kleindochter. Het huwelijk tussen Willem Frederik Hendrik van Wassenaer en Justine Goverdine Jeanne Adolphine van Rechteren werd op 13 oktober 1848 gesloten in Den Haag. Intussen was men begonnen met de bouw van een passende behuizing voor het echtpaar op het landgoed Hoekelum. Dat werd het huis dat nu de naam Noordereng draagt. Of het huis op de huwelijksdatum al af was is niet bekend. Op de eerste steen ingemetseld in de muur bij het bordes staat de datum 13 oktober 1849, op de dag af een jaar na de huwelijksluiting. De naam van grootmoeder Justine van Hardenbroek van Spaen van Biljoen op de steen betekent een extra verbinding tussen de familie van de pas gehuwde Justine en de Van Wassenaers, aangebracht op het Benne-

Noordereng 1875

komse landgoed Hoekelum, waar de twintigjarige Justine van Rechteren met in de eerste steen verwoorde steun van haar grootmoeder van moederszijde haar nieuwe huis betreft.

Het huis Noordereng

Helaas is er slechts één afbeelding bewaard gebleven van het voornaam ogende huis. Deze laat aan de zichtbare zijde een in grote lijnen symmetrische opbouw met verschillende gevormde ronde zij-kanten zien. Onder het huis over de gehele oppervlakte een souterrain, waar ook de keuken en personeelsverblijven waren ondergebracht. Een eerste verdieping onder het dak, doorsneden door een naar voren gerichte opbouw die van voor naar

achter loopt. Vanuit de dubbele tuindeuren met een klein terras zag men, net als in 2012, de Edeseweg, de hoofdverbinding tussen Ede en Bennekom. De hoofdingang tot het huis bevond zich aan de noordzijde, waar ook tegenwoordig zich nog de ingang bevindt. Het gietijzeren serredak dat op de afbeelding te zien is, dateert naar vermoeden uit de periode 1870-1880. De afbeelding zelf is een foto die in 1877 gemaakt is op een glasplaat in verhouding van 1 : 1. Over wie het huis ontworpen en gebouwd heeft zijn geen gegevens voorhanden. Een bouwtekening is er alleen van de begane grond zoals bestaand in 1904, maar zonder maatvoering.

Of het huis al meteen 'Noordereng' werd genoemd is niet bekend. Duidelijk is wel dat het hier om een fantasienaam gaat. Weliswaar ligt het huis ten noorden van de Hoekelumse Eng, maar er is geen rechtstreekse verbinding. In de tweede helft van de negentiende eeuw ontstonden er rond Bennekom vier villa's of landhuizen met namen die waren ontleend aan engen: Oostereng, Zuidereng, Westereng en Noordereng; stuk voor stuk huizen met allure.

Willem en Justine kregen in totaal zeven kinderen van wie er vijf in Bennekom werden geboren; zij brachten hun eerste jaren op Noordereng door. In 1859 verhuist het echtpaar naar huize Briellaard bij Barneveld. Een jaar eerder waren de ouders van Willem overleden. Zijn moeder, Jacqueline Cornélie baronesse van Wassenaer, geboren baronesse van Balveren, overleed op 11 januari 1858. Ruim een maand later, op 25 februari 1858, overleed Otto baron van Wassenaer, hoofdbewoners van kasteel Hoekelum. De grafkelder van de familie Van Wassenaer op het Bennekomse kerkhof ging in korte tijd twee maal open.

Uit de nalatenschap verkrijgt de jongste zoon Walraven Elias Johan van Wassenaer het bezit Hoekelum. Zijn broer Otto krijgt het bezit van zijn vader in Holland en de andere drie, waaronder Willem Frederik Hendrik, verdelen de waardepapieren. Walraven Elias Johan van Wassenaer werd de nieuwe hoofdbewoner van kasteel Hoekelum. Hij huwde in september van hetzelfde jaar 1858 Carolina Adriana Albertine Jacoba van Balveren. Zij waren neef en nicht. Ze zouden samen vier kinderen krijgen.

Nieuwe bewoners

Huize Noordereng kwam zoals beschreven in 1859 leeg. Maar nog geen jaar later diende zich een nieuwe bewoner aan: Anton Willem jonkheer van Borssele, op 23 mei 1860 geïnstalleerd als Burgemeester van Ede. Samen met zijn echtgenote Francoise Stephanie baronesse van Brakell van Waddenoyen en Doorwerth – het echtpaar bleef kinderloos – woont Van Bossele onafgebroken van 1860 tot 1896 op Noordereng. Tot hij in februari 1896 ontslag nam als burgemeester van Ede en vertrok naar landgoed De Oorsprong in Oosterbeek, erfgoed van zijn echtgenote.

Burgemeester Van Borssele was, zo laten verschillende bronnen zien, zeer geliefd in zijn gemeente. In 1885, ter gelegenheid van zijn vijfentwintigjarig ambtsjubileum ontving hij als blijk van waardering een fotoboek met foto's van verschillende markante plekken in de gemeente. Op één van die foto's staat zijn woonhuis: huize Noordereng. Het is de eerder genoemde enig bekende afbeelding van het huis in de situatie van vóór 1904.

Na Van Borssele nam voor de tweede maal een Van Wassenaer zijn intrek in het huis. Het is Ernst Willem baron van Wassenaer, jongste van de zeven kinderen van Willem Frederik Hendrik baron van Wassenaer en Justine Goverdine Jeanne Adolphine van Rechteren. Dit gebeurde meteen na zijn huwelijk met jonkvrouwe Anne Maurice Adrienne van Kretschmar dat op 8 september 1896 in Nederhemert werd gesloten. Ze bewoonden Noordereng vanaf 1896 tot 1910. Hun beide kinderen werden er geboren.

Tijdens hun aanwezigheid op Noordereng zal het huis ingrijpend verbouwd gaan worden. Of zij dit zelf hebben geïnitieerd of wat hun invloed hier is geweest weten we niet.

Verbouwing Noordereng

Op 11 april 1904 vraagt kasteelbewoner baron Walraven E.J. van Wassenaer, bij het gemeentebestuur van Ede vergunning aan voor een vergroting van de op zijn landgoed gelegen villa Noordereng. Het was een plan dat het aanzicht van het huis compleet zou doen veranderen. Met de bestaande fundering en plattegrond als uitgangspunt werd een chalet-achtige hoofdvorm bijgebouwd waardoor een extra verdieping ontstond en het huis aanmerkelijk hoger werd. Op de begane grond bleven neoclassicistische kenmerken van het oude huis behouden. In feite werd het gehele middendeel opnieuw opgebouwd tot drie lagen en een groot trappenhuis in het midden. De hoofdingang bleef op de oude plaats.

Van de aanvraag is alleen een blauwdruk met daarop de achtergevel en de plattegronden van de drie verdiepingen bewaard gebleven. Ook weten we niet wie het ontwerp maakte en door welke aannemer het is uitgevoerd en in welk jaar.

Op 29 december 1905 overleed Walraven Elias Johan van Wassenaer, de tweede baron Van Wassenaer. Zijn weduwe Carolina Adriana Albertine Jacoba van Wassenaer, geboren van Balveren, bleef op het kasteel wonen. Van hun vier kinderen, twee dochters en twee zoons, erfte de jongste zoon Karel Gerrit Willem het Hoekelumse bezit. Zijn oudere broer, Hendrik Anne, was al in 1882 op negen-

tienjarige leeftijd overleden. De oudste dochter, Jacoba Cornelia van Wassenaer was ongetrouwd en bleef tot het overlijden van haar moeder in 1912 op het kasteel. Later zou ze ook nog op Noordereng gaan wonen. De tweede dochter, Walvarina Elisabeth Johanna huwde in 1897 met mr. Johan Carel Willem van Schimmelpenninck en verliet toen het landgoed.

Verbouwing kasteel

Op 19 november 1909 trad Karel Gerrit Willem, de nieuwe baron van Hoekelum, in het huwelijk met Machtella barones van Lynden. In dezelfde tijd verlieten Ernst Willem van Wassenaer en zijn vrouw Maurice van Kretschmar met hun drie kinderen Noordereng en verhuisden naar Kasteel Nederhemert (in de Tweede Wereldoorlog door brand verwoest); Maurice werd in 1910 Vrouwe van Nederhemert.

Als in 1912 ook de weduwe van Walraven Elias Johan baron van Wassenaer overlijdt komt het kasteel ten volle beschikbaar voor Karel Gerrit Willem, de derde baron van Wassenaer op Hoekelum. Het jonge gezin, er worden in 1911 en 1912 eerst een dochter en dan een zoon geboren, woonde aanvankelijk enkele jaren op Noordereng, beschikbaar gekomen door het vertrek van Ernst Willem van Wassenaer naar Nederhemert.

Na het overlijden van Walraven's weduwe lieten ze het kasteel bijna geheel verbouwen met als architect de landelijk bekende J.W.Hanrath, die gespecialiseerd was in landhuizen. Hij bouwde in dezelfde periode in Renkum ook een nieuw Oostereng, waarvan bewaard gebleven interieurfoto's veel gelijkenis vertonen

Prinses Irene in 1953 bij Noordereng

met het huidige Hoekelum. De bouw werd uitgevoerd door de Bennekomse aannemer A. Heitink. Oplevering was in januari 1917. De baron en zijn gezin namen hun intrek in het vernieuwde kasteel. Hier zag in 1918 hun jongste dochter Jacoba Cornelia het levenslicht.

Verhuurd

Vanaf voorjaar 1917 werd Noordereng verhuurd. In de belastingkohieren die in het gemeentearchief te Ede worden bewaard staan Jonkheer Johannes van den Bosch en, naar vermoeden zijn zoon, Jonkheer W.A. van den Bosch als nieuwe bewoners genoteerd. Maar reeds in 1920 vertrekken Johannes van den Bosch en zijn echtgenote Elisabeth Johanna de Jonckheere naar Zeist ². In 1920 staan J.W.P. van Hoogstraten en mej. M.W.C. van Hoogstraten in de lijsten als hoofd-

bewoners; net als al hun voorgangers genoteerd in de hoogste belastingklassen.

De bewoningsgegevens van Noordereng na 1920 zijn helaas niet meer compleet. Een belangrijke reden hiervan is de introductie van de typemachine bij de ambtenarij in het gemeentehuis. De administratie van inkomstengegevens wordt wel bijgehouden maar men is

nog niet in staat voor een toegankelijke rubricering zorg te dragen. Uit andere bronnen blijkt dat de familie Van Wassenauer het huis bleef gebruiken. In 1928 heeft Jacoba Cornelia van Wassenauer, de ongehuwde zus van Karel G. W. baron van Wassenauer, op Noordereng haar huisadres, waarschijnlijk tot de oorlog. *“De zus van de baron, Jacoba, woonde op Noordereng. Ze was ongetrouwd. Ze is tijdens de oorlogsdagen in Oosterbeek overleden, op 14 mei 1940”* ³

Noordereng en familie Van Wassenauer

En Noordereng bleef ook daarna een belangrijke plaats innemen: *“In de oorlog (1943, kh) is de baron weduwnaar geworden. Zijn vrouw is begraven vanuit Noordereng”* ⁴. Op 16 juli 1946 overleed ook Karel Gerrit Willem baron van Wassenauer. Nadat hij in januari 1944 vanwege Duitse inbeslagname het kasteel ge-

dwongen moest verlaten en hierdoor ruim een half jaar op Noordereng verbleef, verliet hij het landgoed helemaal bij de gedwongen evacuatie van alle inwoners van Bennekomatie in oktober 1944. Daarna heeft hij zijn dagen doorgebracht in Driebergen en is niet meer teruggekeerd : “*Na de oorlog is de baron nog één keer wezen kijken. ‘Chauffeur rijdt maar door’, moet hij gezegd hebben*”⁵. De baron werd opgebaard in huize ‘Noordereng’, net als zijn vrouw enkele jaren eerder. Op woensdag 13 juli 1946

werd, voorafgaande aan zijn bijzetting in de grafkelder van de familie op de Bennekomse begraafplaats, op hetzelfde Noordereng een rouwdienst gehouden in aanwezigheid van de naaste familie en het voltallige personeel van het landgoed. Een gebeurtenis die de belangrikheid van het huis voor de Van Wassenaers nog eens onderstreept. Het huis nam na de bouw in 1849 steeds een belangrijke plaats op het landgoed in. In meerdere opzichten.

Bronnen

Gemeentearchief Ede: adresboeken, belastingkohieren 1848-1921, bouwvergunning Noordereng, burgerlijke stand na 1811, kennisbank, monumentenregister
Bodlaender, K.B.A. en Hulst, B. (red.) *Kasteel en landgoed Hoekelum, een veelzijdige geschiedenis. Bennekom, 2001*
Brokken, H.M. (red.) *Heren van Stand, Zoetermeer, 2001*
Gijt, Henriette de, *Kasteel Hoekelum oud en nieuw* (Lunteren, 1997)
Schendelaar, J.C. *Hoekelum, dat alde goet*. Den Helder, 1986

Informanten: W.C.Cromwijk; J. de Gooijer-van Roekel

foto's: eigen collectie en Historisch Museum Ede

Noten

¹ Henriette de Gijt meldt in haar studie *Kasteel Hoekelum oud en nieuw* (Lunteren, 1997) dat K.W.G van Wassenaer bij de architectkeuze getipt werd door W.A.Insinger, bewoner en bouwheer van het nieuwe Oostereng.

² jhr. J. van den Bosch was in een tweede echt gehuwd met Elisabeth Johanna de Jonckheere. Volgens een andere bron zou dit echtpaar met kinderen uit het eerste huwelijk van jhr. Van den Bosch al in 1908 op Noordereng wonen. Dit is onjuist. Jhr. J. van den Bosch woont vanaf 1908 op Zuidereng en in 1916 op de Selterskamp

³ welwillende mededeling van Jenneke de Gooijer-van Roekel op 10-01-2001.

⁴ idem

⁵ idem

Persoonlijke herinneringen van Klaus Bodlaender aan Hoekelum

Redactie

Klaus Bodlaender (1926) geldt als groot kenner en pleitbezorger van Hoekelum. Zijn innerlijke drang, *“er zijn altijd mensen nodig die op vrijwillige basis allerlei dingen doen”*, en een passie voor de bijzondere sfeer van Hoekelum leidden tot een levenslange betrokkenheid die nog altijd voortduurt.

Bodlaender groeide op in een Lutherse omgeving in Bussum. Vanuit die achtergrond kwam hij voor het eerst in aanraking met Hoekelum, vanaf 1946 Luthers buitencentrum en conferentieoord.

“In de jaren vijftig van de vorige eeuw organiseerde de Nederlands Lutherse Jeugdbond midwinterweekends op Hoekelum. Die werden altijd druk bezocht en vonden plaats in het koetshuis naast het kasteel. Binnen zag het er toen heel anders uit dan nu het geval is. Een houten plafond en houten pilaren zorgden samen met de kachel voor een rustieke sfeer. Op zaterdagavond werd een toneelspel opgevoerd en daarna nog uren gepraat. De slaapaccommodatie boven was primitief. Jaren later bereidde ik met twee prominenten van onze kerk een landelijke studiedag voor. We zaten in stoelen op het gras tussen het Kasteel en de Kasteelweide, dat zorgde voor een inspirerende sfeer. Ook vakantiegasten en andere bezoekers van Hoekelum zaten daar graag, bij warm, zonnig weer, in de schaduw van twee grote beukenbomen. Helaas zijn deze bomen in de jaren zeventig door twee grote stormen gesneuveld.

In 1988 werd Hoekelum eigendom van de Stichting Het Geldersch Landschap. Daarna werden diverse werkzaamheden op het landgoed uitgevoerd. Onder andere werd de zichtas achter het kasteel uitgekapt. Velen vonden het kappen van al deze bomen een te rigoureuze ingreep. Gevolg was echter wel dat vanuit het kasteel een fraai uitzicht tot stand kwam”.

Klaus Bodlaender raakte steeds meer betrokken bij het landgoed en trad in 1997 toe tot het bestuur van de Vrienden van Hoekelum. Hij nam het initiatief tot de uitgave van een nieuw boek over Hoekelum dat in 2001 uitkwam en dat het landgoed in al zijn veelzijdigheid belicht. Als voorzitter van de vriendenstichting organiseerde hij samen met anderen Ontmoetingsdagen en (nog altijd) de jaarlijkse Lutherse schaakdag. Mede voor zijn activiteiten op Hoekelum ontving hij een Koninklijke onderscheiding.

Verschillende malen ontmoette hij Jacoba Cornelia Iddink, de laatste baronesse van Wassenaer : *“Dat waren altijd plezierige ontmoetingen. Ik sprak haar bij de voorbereidingen van het Hoekelumboek, maar ook wel als vertegenwoordi-*

ger van de Lutherse gemeente in Ede. Ze is ook een paar jaar lid van de Bennekomse Schaakvereniging geweest. Ze wilde graag beter leren schaken om het tegen haar man te kunnen opnemen”.

Tenslotte: “Als men mij vraagt hoe ik over Hoekelum denk, dan is mijn antwoord duidelijk. Enkele jaren geleden werd Hoekelum een Rijks Historische

Buitenplaats. Terecht: het landgoed met kasteelweide, parkachtige aanleg rondom het kasteel met vijvers en de omgevende bossen oogt fraai in alle jaargetijden, en het kasteel en de andere gebouwen laten een lange geschiedenis zien. Samen vormen zij een zeer waardevol ensemble. Zeer de moeite waard om dit in stand te houden en te bewaren”

Programma Open Monumentendag 8 september 2012

Vanaf 10.00 uur worden deelnemers ontvangen bij boerderij Hoekelum.

Hier is koffie, thee en gebak verkrijgbaar. Ook een eenvoudige lunch is mogelijk.

Tussen 10.00 uur en 15.00 uur kan het kasteel Hoekelum worden bezocht. Medewerkers van het kasteel zijn in de diverse ruimten aanwezig om toelichting te geven. Hier zijn ook foto's van vroeger te zien. Verspreid over de dag zullen Lucas en Fiep met hoorn en gitaar sfeervolle muziek ten gehore brengen.

Ook kan men een wandeling maken over het landgoed. Bij de inschrijving wordt een kaart van het landgoed gegeven met een beschrijving van de monumentale elementen die zich op het terrein bevinden.

Tijdens deze dag zijn er ook geprogrammeerde activiteiten. Hieraan kan men gratis deelnemen. Alleen voor de huifkartocht wordt een bijdrage van € 2,- gevraagd.

11.00 uur	rondleiding boerderij Hoekelum door Diederick van de Kamp
11.00 uur	excursie met boswachter van het Geldersch Landschap
12.00 uur	documentaire 'Het land van mijn vader' ; toelichting door Kees Heitink
12.00 uur	huifkartocht langs voormalige boerderijen van Hoekelum; gids Wout Hol
13.00 uur	excursie met boswachter van het Geldersch Landschap
13.30 uur	Gert van de Kamp vertelt in de orangerie over Hoekelum van vroeger
14.00 uur	huifkartocht langs voormalige boerderijen van Hoekelum; gids Wout Hol
14.00 uur	muziek door klarinetensemble Cultura o.l.v. Marieke van Wolde
14.30 uur	Gert van de Kamp vertelt in de orangerie over Hoekelum van vroeger
14.30 uur	muziek door klarinetensemble Cultura o.l.v. Marieke van Wolde

Monumentale elementen Hoekelum

*Kasteel
Hoekelum*

Koetshuis

Theehuis

Speelhuisje

Huis Noordereng

Boerderij Hoekelum

Stal

Bakhuys

Dienstwoning

Ijskelder

Tuinmuur

Brug

Obelisk

Prieeel

Najaarsexcursie

Op woensdag 19 september vindt de najaarsexcursie plaats. We zullen een bezoek brengen aan (zorg)boerderij “De Hooilanden”. Daar worden we ontvangen in de gloednieuwe kookstudio. Lodewijk Pool zal ons welkom heten bij een kop koffie. Vervolgens krijgen wij een rondleiding over het biologische bedrijf, waar we ook kennis kunnen maken met de Blaarkoppen, die daar rondlopen. De prijs van deze excursie is hoger dan u gewend bent, want we sluiten af met een proeverij van streekproducten uit de Kraats onder het genot van een drankje.

Er kunnen maximaal 40 personen aan deze excursie deelnemen. Deelname geschiedt op volgorde van binnenkomst.

De excursie begint om 19.00 uur bij de boerderij, Slagsteeg 20 in de Kraats en duurt tot 21.30 uur. Het is de bedoeling dat u op eigen gelegenheid naar de Slagsteeg komt. Als dat niet lukt, kunt u contact op nemen met Hanske Gijsbertsen, tel. 415275. Wilt u vast een indruk krijgen van wat u te wachten staat, bezoek dan de website www.dehooilanden.nl. Opgave geschiedt door middel van het opgaveformulier, los bijgevoegd in de Kostersteen. De kosten zijn €15,- en worden bij aankomst betaald.

Het formulier kan tot uiterlijk woensdag 5 september worden ingeleverd bij Ineke Knoppers (de Vries), Prinsenlaan 15, 6721 EB Bennekom (tel. 418008). Mocht u na opgave toch verhinderd zijn, dan kunt u afzeggen tot uiterlijk 5 september. Na deze datum zullen de kosten van de avond u in rekening gebracht worden.

Het belooft een leuke en bijzondere avond te worden!

Bericht van de penningmeester

Volgens onze administratie hebben nog niet alle leden de contributie over 2012 betaald.

In het januarinumnummer van De Kostersteen ontving u een factuur met het verzoek om de contributie over te maken. Mogelijk is dit aan uw aandacht ontsnapt. Wilt u even nagaan of u inderdaad niet betaald heeft? In dat geval verzoeken wij u de contributie zo spoedig mogelijk over te maken op onze ING rekening nummer 908980.

Contributie voor 2012 is vastgesteld op € 15 per jaar of op € 16 voor gezinslidmaatschap.

Martin van den Brink, penningmeester

Nieuwe leden

Het bestuur heet de volgende personen van harte welkom als nieuwe leden van de Historische Vereniging Oud-Bennekom:

de heer W. Baljet
fam. Bock
mevr. G. van Bruggen
mevr. W. Dijkwel-Hiddema
mevr. A. van Hoven

de heer J.W. Kraats
fam. A. van Silfhout
de heer W. van Vierssen
fam. P. Willems

Agenda

- Zaterdag 8 september: Open Monumentendag. Zie programma elders in deze Kostersteen
- Woensdag 19 september: Najaarsexcursie. Zie programma elders in deze Kostersteen
- Woensdag 7 november: Lezing door Piet van Cruyningen over het onderwerp: *Boeren aan de macht?* Nadere mededelingen in de volgende Kostersteen. Plaats: Zalen-centrum De Brink. Aanvang 20.00 uur.

Documentatiecentrum Bennekom

Het documentatiecentrum van de historische vereniging Oud-Bennekom is gevestigd op de bovenverdieping van het Kijk en Luister museum, en is elke dinsdag voor bezoekers geopend van 09.00 – 12.00 uur en 14.00 – 16.00 uur. Geïnteresseerden in de historie van Bennekom zijn welkom na een afspraak via onderstaande personen:

Henk Gijsbertsen, telefoon (0318) 415275; email: gijsbertsenh@hotmail.com

Riet Hoogkamer, telefoon (0318) 416180; email: rhoogkamer@planet.nl

Bestuur

A. van Kampen, voorzitter

R. Hartman, secretaris

Kerkhoflaan 36 6721 EZ Bennekom
0318 419043

M. van den Brink, penningm

G.J. Adams

Mevr. C.J. Knoppers

Mevr. G.J.M. van Raan-Onderwater

Mevr. L. Ruzius

Ledenadministratie

Mevr. G.J.M. van Raan-Onderwater

Grietjeshof 18, 6721 VJ Bennekom
0318 413593

Beheer foto- en diacollectie

H. Gijsbertsen

H. van Amerongen

C. Vos

Bibliotheek

Mevr. G.M. Hoogkamer-Weijman

Redactie Kostersteen

A.T.J. Nooij, eindredacteur

Email: a.en.j.nooij@hetnet.nl

H. Van Amerongen

C.A. Heitink

Mevr. L. Ruzius

Website: www.oudbennekom.nl

De Kostersteen 121

Augustus 2012

Redactie	Open Monumentendag 2012	1
Ad Nooij	Grondbezit Hoekelum	4
Wout Hol	Pachtboerderijen van Hoekelum	15
Kees Heitink	Noordereng en haar bewoningsgeschiedenis	26
Redactie	Persoonlijke herinneringen van Klaus Bodlaender aan Hoekelum	33
Redactie	Programma Open Monumentendag 2012	34
Redactie	Monumentale elementen Hoekelum	35
Bestuursmedelingen		38

De KOSTERSTEEN is het orgaan van de Historische Vereniging Oud-Bennekom.

De Kostersteen verschijnt vier maal per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de vereniging. De minimum contributie in 2012 bedraagt € 15 per jaar voor een individueel lidmaatschap en € 16 voor een gecombineerd lidmaatschap (bijv. echtpaar). Aanmelding bij de ledenadministratie. Betalingen op rekening 908980 ten name van Vereniging Oud-Bennekom.

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit de Kostersteen is alleen toegestaan na toestemming van de redactie of het bestuur.

ISSN 13830465